

УДК 377/378:06

Тетяна Кристопчук

ORCID iD 0000-0002-0104-9901

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри суспільних дисциплін,
Національний університет водного господарства
та природокористування,
вул. Соборна, 11, 33000 Рівне, Україна,
krystopchuk@ukr.net

СТАНДАРТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА В УКРАЇНІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

У статті проаналізовано нормативно-правове забезпечення розроблення професійних стандартів у контексті неперервної освіти у європейських країнах та в Україні. Представлено типовий макет професійного стандарту підготовки фахівця. Виділено принципи розроблення професійних стандартів у системі вітчизняної освіти. Охарактеризовано програму професійної підготовки фахівців в Німеччині «Інновації в професійному навчанні». Здійснено порівняльний аналіз понять, що складають науковий тезаурус дослідження стандартів професійної підготовки у країнах Європейського Союзу. Визначено підходи до професійних стандартів у європейському освітньому просторі.

Ключові слова: макет професійного стандарту; національний стандарт; нормативно-правове забезпечення; професійна підготовка; професійний стандарт; структура професійної підготовки.

<https://doi.org/10.28925/1609-8595.2019.2.6367>

Вступ. Підготовка фахівців здійснюється в Україні відповідно до професійних стандартів у системі вищої освіти, передумовами яких слугувало підвищення якості трудових ресурсів відповідно до вимог сучасного ринку праці, забезпечення якості надання освітніх послуг закладами освіти в умовах конкурентного середовища.

Основними факторами, які впливають на модернізацію професійної підготовки майбутніх фахівців визначено: загальнопланетарний глобалізм освіти,

що охоплює як країни ЄС, так і Україну; гуманізація і демократизація професійної підготовки фахівців, які є водночас і провідними тенденціями її реформування та розвитку; культурознавча соціологізація та екологізація змісту професійної підготовки фахівців; міждисциплінарна інтеграція в професійній підготовці фахівців, яка водночас стає і тенденцією її реформування; орієнтація професійної підготовки фахівців на безперервність, тобто забезпечення можливості навчатись протягом усього життя людини як суб'єкта професійного буття. Фундаменталізація, диверсифікація, децентралізація, відкритий інноваційний характер освіти, інформатизація, соціальне партнерство – основні напрями модернізації професійної підготовки майбутніх фахівців (Заскалета, 2017, с. 66).

Мета статті – проаналізувати нормативно-правове забезпечення розроблення професійних стандартів у контексті неперервної освіти у європейських країнах та в Україні; здійснити порівняльний аналіз понять, що складають науковий тезаурус дослідження стан-

дартів професійної підготовки в країнах Європейського Союзу.

Законодавчо-правове забезпечення розроблення професійних стандартів регулюється такими документами: Закон України «Про вищу освіту», Закон України «Про освіту», Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» (2011), Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розроблення, затвердження та внесення змін до галузевих стандартів вищої освіти» (2012); Національний класифікатор України ДК 003:2010 «Класифікатор професій», Концепція розвитку національної системи кваліфікацій та ін.

Постановою Кабінету Міністрів України було (2011) затверджено Національну рамку кваліфікацій, відповідно до якої термін «кваліфікація» розглядається як офіційний результат оцінювання і визнання, який видається, коли уповноважений компетентний орган встановив, що особа досягла компетентностей (результатів навчання) за заданими стандартами (Постанова КМУ, 2011).

Професійний стандарт – це затвержені в установленому порядку вимоги до компетентностей працівників, що слугують основою для формування професійних кваліфікацій. Професійні стандарти можуть розроблятися роботодавцями, їх організаціями та об'єднаннями, органами державної влади, науковими установами, галузевими радами, громадськими об'єднаннями, іншими зацікавленими суб'єктами (Закон України «Про освіту», 2017, ст. 39).

Професійні стандарти співвідносяться з рівнями

національної і галузевих рамок кваліфікацій і групуються за галузевими ознаками.

Принципами розроблення професійних стандартів є: оцінювання вимог до загальних та професійних компетентностей певних трудових функцій та використання єдиних критеріїв їх формування; об'єктивність визначення назв, змісту та обсягу трудових функцій за видами трудової діяльності; можливість вертикального та горизонтального розміщення кваліфікацій, присвоєних на підставі відповідності результатів навчання особи вимогам освітніх програм/стандартів, розроблених з урахуванням положень професійного стандарту, на всіх рівнях Національної рамки кваліфікації (за видом економічної діяльності); урахування успішного міжнародного досвіду країн (Наказ Міністерства соціальної політики України, 2018).

В Україні у сфері освіти професійні стандарти використовуються для розроблення освітніх програм/стандартів та навчально-методичних матеріалів для всіх форм і видів освіти, навчання працівників на виробництві, підготовки педагогічних/науково-педагогічних працівників; розроблення стандартів оцінювання результатів навчання, присвоєння здобувачам професійних кваліфікацій, оцінювання відповідності отриманих професійних кваліфікацій працівників, випускників закладів освіти; проведення процедур підтвердження результатів неформального професійного навчання осіб; формування єдиних критеріїв оцінювання компетентностей здобувачів професійних кваліфікацій, незалежно від шляхів (формальна чи неформальна освіта, неформальне чи інформальне (спонтанне) навчання) їх отримання; професійної орієнтації населення, в тому числі здобувачів освіти, працівників та безробітних (Наказ Міністерства соціальної політики України, 2018).

Типовий макет професійного стандарту складається з таких позицій: загальні положення; загальна інформація про професію (короткий зміст професії; розмір і профіль професійного сегмента ринку праці; тенденції розвитку відповідного професійного сегмента ринку праці; організації, що надають освітні послуги, та перелік наявних кваліфікацій); картка виду трудової (професійної) діяльності (опис трудових функцій, що входять до професійного стандарту); перелік узагальнених трудових функцій (одиниць професійного стандарту); опис основних трудових функцій (одиниць професійного стандарту); базові знання фахівця; відомості про організації-розробники професійного стандарту (Професійні стандарти, 2019).

Дослідниками виокремлено три типи професійних стандартів у країнах Європи, які розглядаються як: класифікація основних професій; критерій для оцінювання професійної активності; професійний профіль, об'єднаний з кваліфікацією (Пуховська, 2014, с. 82). Тобто у європейському науковому просторі визначення поняття «професійний стандарт» є багатовимірним з точки зору форми, змісту і функцій, що пояснюється різноманітністю національних систем професійної підготовки в Європі.

Програма професійної підготовки фахівців в Німеччині за назвою «Інновації в професійному навчанні» (Innovationskreis berufliche Bildung), прийнята 2007 року, закріплює керівні принципи трансформації та модернізації системи професійної освіти країни, як от: сприяння підвищенню професійної зрілості особам, що закінчили школу, здобувши кваліфікацію; оптимізація професійної підготовки для малозабезпечених громадян вимагає реорганізації системи фінансової підтримки; корпоративне навчання забезпечує оптимізацію переходу з однієї кваліфікації в іншу; посилення принципу працевлаштування робить професійну освіту більш гнучкою; розширення баз практики робить навчання більш ефективним; розширення можливостей переходу з однієї кваліфікації в іншу підвищує можливості працевлаштування; друга освіта (Second chance education) дає можливість перекваліфікації для молодих людей; відкритість Європі підвищує мобільність і рівень освіти; зміцнення дуальної системи забезпечує можливість розвитку на міжнародному ринку освітніх послуг; підставою для майбутньої професійно орієнтованої стратегії в освіті стає співпраця у галузі індустрії, освіти і політики (Innovationskreis berufliche Bildung, 2007).

У європейському науковому просторі використовується термін «кваліфікаційні стандарти», який трактується як норми і вимоги, які застосовуються для таких аспектів кваліфікацій (Пуховська, 2014, с. 47): професійні стандарти – вимоги до кваліфікації працівників, їх компетентності, затверджені в установленому порядку, визначаються роботодавцями і служать підґрунтям для формування професійних кваліфікацій (професійні стандарти співвідносяться з рівнями національної та галузевих рамок кваліфікацій і групуються за галузевими ознаками); освітні стандарти – це сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності закладів професійної освіти за кожним рівнем освіти в межах кожної спеціальності; оцінні стандарти визначають об'єкт оцінки, критерії успішності, методи оцінювання, стандарти (еталони), а також склад комісії, яка надає відповідну кваліфікацію.

Для позначення типів кваліфікації, які у різних країнах Європейського Союзу визначаються певними особливостями, у європейському науковому дискурсі використовуються різні назви, зокрема, національні професійні кваліфікації (Німеччина), сертифікаційні професійні кваліфікації (Франція), професійні кваліфікації (Естонія).

У країнах Європейського Союзу професійні стандарти відрізняються як за структурою, так і за змістом, що зумовлено багатовимірним визначенням поняття «компетенція», а також різними підходами до розробки макету професійного стандарту. Теоретичний аналіз понять дослідження показав, що у німецькому науковому просторі визначення поняття «дієва компетенція» (Handlungskompetenz) вживається на позначення здатності особистості бути лідером і діяти адекватно у різних професійних ситу-

аціях. Це поняття багатоаспектне і включає фахову компетенцію (Fachkompetenz), методичну компетенцію (Methodenkompetenz), особистісну компетенцію (Personalkompetenz), соціальну компетенцію (Sozialkompetenz).

Сучасний етап розвитку системи професійної підготовки майбутніх фахівців у ФРН характеризується такими особливостями, як: спрямування трансформацій у системі професійної освіти на поступові реформи, які б дозволили удосконалити існуючу систему; залучення у освітній процес професійної підготовки регіональних підприємств, що сприяють фінансуванню освітнього процесу, а також надають місця для проходження виробничої практики та стажування; удосконалення децентралізації системи професійної підготовки; отримання від центрального управління додаткового фінансування для реалізації різних освітніх програм.

Професійні стандарти по-різному визначаються і використовуються у країнах Європейського Союзу.

У Великій Британії, наприклад, національні професійні стандарти представлені у формі тестів для вимірювання професійної продуктивності як у практиці, так і в змісті освіти. В Іспанії характерним підходом до розробки стандартів є опис професії у професійних стандартах, до якої повинна призвести конкретна кваліфікація. Такі професійні стандарти розробляються в комплексі з освітніми стандартами. Для кожної кваліфікації професійні стандарти розробляються першими і слугують основою для розробки освітніх стандартів та стандартів оцінювання. Стандарти, що описують професійну діяльність та компетенції, характерні для «власника» певної кваліфікації (посилання на діяльність/компетентність у Франції та профіль кваліфікації у Бельгії), посилаються на різні види зайнятості, описані у Каталозі вакансій та оперативних угод Франції. Ця модель типова для регульованих систем, особливо у сфері професійно-технічної освіти та навчання, де кваліфікація визнається на рівні держави (іноді у співпраці із соціальними партнерами) і відповідає одному професійному профілю (Пуховська, 2014, с. 79).

У Німеччині немає окремих ізольованих професійних стандартів. Замість цього застосовується інтегрований принцип розробки положень про професійне навчання як освітній стандарт, що включає професійний стандарт. Закон «Про професійну підготовку» слугує нормативно-правовою основою даного виду професійного навчання. Запорукою успішної організації професійної підготовки фахівців виступають такі фактори: взаємодія між соціальними партнерами, роботодавцями і владою; навчання на базі виробничого процесу; прийняття національних професійних стандартів; кваліфіковані інструктори; наявність інститутів для проведення наукових досліджень і надання консультаційних послуг в галузі професійної підготовки (Петерсен Вилли, Йепсен, 2015, с. 3).

Розроблена професійна класифікація (KldB2010) могла б вважатися професійними стандартами, хоча

до теперішнього часу ця класифікація не використовується для освітніх цілей. Професійні стандарти використовуються з метою забезпечення тісного зв'язку з навчальними професіями. У системі початкової професійної освіти (дуальна система) професійні стандарти комбінуються з освітніми та кваліфікаційними стандартами. Не зважаючи на те, що професійні стандарти визначають вимоги до працівників, основні трудові функції, завдання професійної діяльності, а також типові компетенції для певної професії, окремо вони не розробляються. Вони є частиною інтеграційного процесу розробки навчальних і кваліфікаційних стандартів (Петерсен Вилли, Йепсен, 2015, с. 20).

Керівні принципи щодо тривалості навчання і каталоги обов'язкових навичок лягли в основу перших єдиних стандартів, завдання яких полягало в усуненні відмінностей, спричинених невідповідністю регіону розмірам компаній (Bundesinstitut für Berufsbildung, 2013).

Правові відношення у системі професійної освіти У Німеччині регулюються Законом «Про професійну освіту» (2005), в якому крім невеликих змін була розширена концепція знань і вмінь за рахунок додавання компетенцій з метою досягнення всебічної професійної дієздатності. Закон «Про професійну освіту» є федеральним законом. Федеральне міністерство економіки і праці офіційно визнає навчальну професію і видає початкове положення про навчання. Це положення є обов'язковим для навчання на підприємствах на всій території Німеччини.

Під час початкової професійної підготовки за допомогою упорядкованих програм професійного навчання прищеплюються професійні вміння, знання та кваліфікація (професійна компетенція), необхідні для реалізації кваліфікованої професійної діяльності в умовах динамічного ринку праці. Початкова професійна підготовка також дозволяє здобувачам освіти набути необхідний професійний досвід Законом визначається взаємопроникність різних систем професійної підготовки, включаючи підготовку до професійного навчання, початкову професійну підготовку, подальшу професійну підготовку та перепідготовку. Визначено взаємозв'язок між професійною та академічною освітою. У системі професійної освіти є багато можливостей здобути офіційну кваліфікацію, необхідну для доступу до програм академічної освіти. Програми подальшого навчання, наприклад магістр ремесел, дають прямий доступ до здобуття академічної освіти. Проте в академічній програмі зараховується обмежене число компетенцій, одержаних у процесі професійної підготовки. Хоча така можливість надається, остаточне визнання раніше здобутої освіти залишається за університетом. Перевірка здійснюється індивідуально. Про важливість визнання раніше здобутої освіти особливо наголошується у створеному в рамках Болонського процесу Європейському просторі вищої освіти. Завдяки створенню Європейської рамки кваліфікацій (ЄРК) і німецького аналога (GQF), прозорість кваліфікацій зростає. Мета полягає не тільки в

сприянні безперешкодному переміщенню між різними системами професійної підготовки, але також мобільності здобувачів освіти і фахівців в межах Європи (Петерсен Вилли, Йепсен, 2015, с. 21).

Висновки. Таким чином, працюючи над розробленням професійних стандартів у системі вітчизняної освіти, доречним було б використання підходів та

європейської моделі знань, умінь та компетенцій, відповідно до якої професійний стандарт вирізняється чіткістю і зрозумілістю, є складовою положення щодо професійного навчання. Подальшого дослідження потребують концептуальні положення щодо професійної підготовки фахівців економічного напрямку у країнах ЄС, зокрема, у Республіці Польща.

Література

- Закон України «Про освіту» (2017). *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 38–39.
- Заскалета С. Професійна підготовка економістів: напрями реалізації. *Неперевна професійна освіта: теорія і практика*. 2017. № 1–2. С. 66–70. DOI: 10.28925/1609-8595.2017(1-2)6670.
- Наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження методики розроблення професійних стандартів» від 22.01.2018 № 74. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0165-18> (дата звернення 03.05.2019).
- Постанова Кабінету Міністрів України № 1341 від 23 листопада 2011 р. «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/> (дата звернення 03.05.2019).
- Професійні стандарти і кваліфікації у країнах з високорозвинутою економікою / Л. П. Пуховська (ред.). Київ: «НВП Поліграфсервіс», 2014. 176 с.
- Професійні стандарти: Менеджер продуктів у сфері інформативних технологій. Керівник проектів в області інформаційних технологій. Фахівець з інформаційних ресурсів. Фахівець з інформаційних систем. Фахівець з розробки програмного забезпечення. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/suchasna-it-osvita-v-ukrayini/profesijni-standarti> (дата звернення 03.05.2019).
- Петерсен Вилли А., Йепсен М. Подход и опыт разработки профессиональных стандартов в Германии. 2015. URL: https://www.ilo.org/global/docs/WCMS_397643/lang--en/index.htm (дата звернення 23.04.2019).
- Training regulations and how they come about. Bonn: Federal Institute for Vocational Education and Training, 2013. 36 p. URL: <http://www.bibb.de/veroeffentlichungen/en/publication/download/id/7324> (дата звернення 23.04.2019).
- 10 Leitlinien zur Modernisierung der beruflichen Bildung – Ergebnisse des Innovationskreises berufliche Bildung. Berlin: Bundesministerium für Bildung und Forschung, 2007. 34 s. URL: http://www.bmbf.de/pub/leitlinien_innovationskreis.pdf (дата звернення 03.05.2019).

References

- Zakon Ukrayiny «Pro osvitu» [Law of Ukraine «On Education»] (2017). *Vidomosti Verxovnoyi Rady*, 38/39 (ukr).
- Zaskalyeta, S. (2017). Profesijna pidgotovka ekonomistiv: napryamy` realizaciyi [Professional training of economists: direction of realization]. *Nepererвна profesijna osvita: teoriya i praktyka*, 1–2, 66–70. DOI: 10.28925/1609-8595.2017(1-2)6670 (ukr).
- Nakaz (2018) Ministerstva socialnoyi polityky Ukrayiny «Pro zatverdzhennya metodyky rozroblennya profesijnykh standartiv» vid 22.01.2018 №74 [Approval of the methodology for the development of professional standards]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0165-18> (ukr).
- Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny № 1341 vid 23 lystopada 2011 r. (2011). *Pro zatverdzhennya Nacionalnoyi ramky kvalifikacij* [«On Approval of the National Qualifications Framework»]. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua> (ukr).
- Profesijni standarty [Professional standards] (2019). Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/suchasna-it-osvita-v-ukrayini/profesijni-standarti> (ukr).
- Pukhovska, L. P. (Ed.) (2015). *Profesijni standarty i kvalifikaciyi u krayinax z vysokorozvynutoyu ekonomikoyu* [Professional standards and qualifications in highly developed economies]. Kyiv: «NVP Poligrafservis» (ukr).
- Petersen Vylly, A., Jepsen, M. (2015). *Podhody I opyt razrabotky professyonalnyh standartov v Germanii* [Approach and experience in the development of professional standards in Germany]. Retrieved from https://www.ilo.org/global/docs/WCMS_397643/lang--en/index.htm (rus).
- Training regulations and how they come about (2013). Bonn, Germany: Federal Institute for Vocational Education and Training. Retrieved from <http://www.bibb.de/veroeffentlichungen/en/publication/download/id/7324> (eng).
- 10 Leitlinien zur Modernisierung der beruflichen Bildung – Ergebnisse des Innovationskreises berufliche Bildung (2007). Berlin, Germany: Bundesministerium für Bildung und Forschung. Retrieved from http://www.bmbf.de/pub/leitlinien_innovationskreis.pdf (ger).

СТАНДАРТЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ В СТРАНАХ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА И В УКРАИНЕ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ

Крystопчук Татьяна, доктор педагогических наук, доцент,
профессор кафедры общественных дисциплин,
Национальный университет водного хозяйства и природопользования,
ул. Соборная, 11., 33000 Ровно, Украина,
krystopchuk@ukr.net

В статье проанализировано нормативно-правовое обеспечение разработки профессиональных стандартов в контексте непрерывного образования в европейских странах и в Украине. Представлены типичный макет профессионального стандарта подготовки специалиста. Выделены принципы разработки профессиональных стандартов в системе отечественного образования. Охарактеризована программа профессиональной подготовки специалистов в Германии «Иновации в профессиональном образовании». Осуществлен сравнительный анализ понятий, составляющих научный тезаурус исследования стандартов профессиональной подготовки в странах Европейского Союза. Определены подходы к профессиональным стандартам в европейском образовательном пространстве.

Ключевые слова: макет профессионального стандарта; национальный стандарт; нормативно-правовое обеспечение; профессиональная подготовка; профессиональный стандарт; структура профессиональной подготовки.

PROFESSIONAL TRAINING STANDARDS IN THE EUROPEAN UNION COUNTRIES AND IN UKRAINE: COMPARATIVE ANALYSIS

Krystopchuk Tatiana, Doctor of Sciences (Pedagogy),
Associate Professor, Professor of Social Sciences Department,
National University of Water and Environmental Engineering,
11 Soborna Str., 33000, Rivne, Ukraine,
krystopchuk@ukr.net

The article analyzes the normative legal support for the development of professional standards in the context of continuing education in the European countries and in Ukraine. The types of professional standards in the European Union countries that are used in the system of vocational education are distinguished. A typical model of a professional standard of specialist training is presented. The principles of developing professional standards in the system of national education are highlighted: assessment of requirements to the general and professional competencies of certain labour functions and the use of common criteria for their formation; the objectivity of determining the names, content and volume of labor functions by type of employment; taking into account the successful international experience of the countries. It is characterized the program of specialists' professional training in Germany «Innovations in professional training», the principles of which are: optimization of vocational training for low-income citizens, which requires the reorganization of the financial support system; provision through corporate learning to optimize the transition from one qualification to another; the flexibility of vocational education; expansion of practice bases; increase of employment opportunities; expanding the possibilities of transition from one qualification to another; increasing mobility and level of education; strengthening of the dual system of education; cooperation in the field of industry, education and politics. A comparative analysis of the concepts that make up the scientific thesaurus of the study of standards of vocational training in the countries of the European Union is carried out. It is noted that in the European scientific discourse different names are used to designate the qualifications which are defined in the EU by certain peculiarities: national professional qualifications; certification professional qualifications; professional qualifications. The approaches to professional standards in the European educational space are determined.

Key words: national standard; normative legal support; professional standard layout; professional training; professional standard; structure of vocational training.

Стаття надійшла до редакції 03.05.2019
Прийнято до друку 13.06.2019